

30. Конституція України. Науково-практичний коментар / ред. В. Я. Тацій, О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2011. С. 313.
31. Фролов Ю. М. Економічні права та свободи людини і громадянина в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. О., 2005. С. 13.
32. Різник С. В. Забезпечення державою конституційного права людини і громадянина на підприємницьку діяльність: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2008. С. 8.
33. Конституція України. Науково-практичний коментар / ред. В. Я. Тацій, О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2011. С. 311–312.

*Рекомендовано до публікації д-р юрид. наук, професор Скрипнюк О. В.
Дата надходження рукопису 15.02.2018*

Ищук Сергій Іванович, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри, кафедра теорії та історії держави і права, Національний університет „Острозька академія”, вул. Семінарська, 2, м. Острог, Рівненська область, Україна, 35800
E-mail: ishchyk@gmail.com

УДК 347.97/99

DOI: 10.15587/2523-4153.2018.127441

ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДВИЩЕННЯ АВТОРИТЕТУ СУДУ

© Л. М. Москвич

Стаття присвячена механізму підвищення авторитету суду, одним із інструментів якого названо відкритість судової влади. Формулюється авторське бачення трансформації існуючої концепції відкритості судової влади та умов реалізації права кожної особи на доступ до судових рішень, зокрема, обґрунтовується ряд пропозицій, спрямованих на оптимізацію технічних та організаційно-правових умов функціонування Єдиного державного реєстру судових рішень

Ключові слова: суд, судова влада, відкритість судової влади, авторитет суду, суспільний контроль, судове рішення, доступ до судових рішень, Реєстр судових рішень

1. Вступ

В Україні проблема формування суспільного авторитету суду має особливе значення. Це пов'язано з характером трансформаційного суспільства, переходом до демократичної і правової держави, в якій будь-які правові конфлікти вирішуються судом. Не останню роль у цьому процесі відіграє суспільний авторитет останнього як одного з показників позитивної соціальної оцінки ефективності всієї судової системи країни.

Суспільне очікування щодо судової оцінки фактів правової реальності знаходить своє відбиття в судових рішеннях. Саме в них здійснюється авторитетна для суспільства моральна оцінка певних дій. Суд має авторитет не лише тому, що надає правову оцінку певним подіям, а через те, що у своєму рішенні він є, так би мовити, творцем загального порядку життя й установлює рамки в особистих інтересах і відносинах, що знаходяться у протиріччі один до одного. На становлення авторитету суду впливають також реальність і своєчасність виконання судового рішення. І хоча безпосередньо виконанням судових рішень займається виконавча влада, громадськістю оцінюються результативність судового розгляду саме з точки зору реального виконання постановленого судового рішення.

2. Літературний огляд

Витоки авторитету суду нерозривно пов'язані із загальним рівнем розвитку права, якістю правосвідомості конкретного народу, збалансованістю судово-

правової політики, а також з порядком формування судів, самостійністю, незалежністю і доброчесністю судів, законністю їх діяльності. Суспільство сприймає суд як один із суб'єктів, що бере участь у створенні громадської культури. Саме тому йому належить мати авторитет у суспільному світогляді. Для українського суспільства брак традиції правового врегулювання міжособистісних та інституційних спорів негативно впливає на процес становлення авторитету суду. Певною мірою це, безумовно, пов'язано з невисокою правовою культурою населення, не витребуваною в умовах авторитарної держави радянського періоду, а тому й не сформованою на належному рівні. Ось чому проблема формування суспільного авторитету суду вимагає осмислення з позицій різних галузей права, філософії, соціології, психології та ін.

У філософії термін «авторитет» тлумачиться як «значення або вплив, який можуть мати люди, речі, не потребуючи постійного підтвердження цього значення, в доведенні його на ділі» [1, с. 11]. У більшості наукових досліджень він розглядається як одна з характеристик (або форм) влади [2]. Проблема її авторитету як показника ефективності влади була предметом поглибленого аналізу низки вчених. Діалектичне співвідношення влади й авторитету в афористичній формулі філософа ще Цицерон: «Влада в народі, авторитет у сенату» [3, с. 89]. М. Вебер й Б. Рассел співвідносили владу й авторитет як загальне й особливе [4, с. 707–735; 5, с. 243–253]. Зокрема, М. Вебер звернувся до вирішення

форм авторитету відповідно до його джерел і запропонував розрізняти авторитет персональний, традиційний і легальний. Емпірично обґрунтувати соціально-філософську парадигму бачення проблеми авторитету прагнули представники Франкфуртської школи [6, с. 239–244]. У дослідженнях С. Московичи авторитет корелює з такими категоріями, як престижність, надійність, правдивість, компетентність, репутація [7, с. 238].

Отже, авторитет є ознакою, природно притаманною владі, в тому числі й судовій. Але ця ознака не є безумовною, влада повинна її отримати. Авторитетна влада – це нова її форма. Як справедливо підкреслив Д. Белл, динаміка авторитету пов'язана зі зміною соціального статусу [8, с. 473]. Інакше кажучи, становлення суду як незалежного й самостійного органу, здатного на професійному рівні, об'єктивно і справедливо розглядати правовий спір, сприяє підвищенню його суспільного авторитету, що у свою чергу, служить передумовою підвищення престижу суддівської професії.

3. Мета і задачі дослідження

Метою статті є проаналізувати наявні правові інструменти підвищення суспільного авторитету суду.

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі:

1. з'ясувати наявні правові інструменти формування суспільного авторитету суду;
2. виявити прогалини правової регламентації та практики застосування правових норм щодо забезпечення доступу до судових рішень;
3. запропонувати шляхи усунення недоліків правової регламентації доступу до судових рішень.
4. Удосконалення правової регламентації доступу до судових рішень

Думка населення про окремі складники функціонування судової системи складається під впливом низки чинників, серед яких основну роль відіграють: (а) особистий досвід взаємодії з судами, (б) досвід знайомих і колег, (в) системи соціальних стереотипів і, (г) безумовно, інформація зі ЗМІ.

Із розвитком інформаційного суспільства зміцнення громадського авторитету суду починає залежати від роботи ЗМІ, у публікаціях яких зазвичай відзначається лише рольова функція судді, що навіряд чи може сприяти зростанню авторитету судової системи в цілому. Загальний висновок, який можна зробити за результатами аналізу узагальненого образу судді в пресі, полягає в тому, що нерідко з допомогою журналістів відбувається деперсоналізація суддів в очах читачів, аудиторії ЗМІ. При цьому плінність громадської думки зумовлює динаміку цього образу. Слабка представленість навіть провідних суддів в інформаційному просторі блокує один з провідних механізмів формування довіри до судової системи й судочинства – позитивний імідж суддів, який значною мірою формується шляхом позиціонування їх особистісних якостей. Для подолання стереотипів у свідомості населення про суди як безликої державній машині, яка, так би мовити, штампує вироки й рішення, необхідні публікації про суддів – яскравих особистостей, керівників судів, звичайних суддів, які мають бездоганну репутацію і значний досвід роботи.

Гадаємо, що робота з інформацією у сфері судової діяльності може бути орієнтована на різні завдання. Виходячи з контент-аналізу публікацій інформаційні установки судових органів спрямовані на позиціонування специфіки діяльності судів, професійних якісних характеристик суддів. Але інтерес журналістів полягає в іншому – в можливій детективній фабулі судового розгляду, в репортажах про гучні судові процеси, скандальні викриття корумпованих суддів тощо. У кращому випадку на шпальтах газет (журналів) поміщають поради-роз'яснення громадянам про те, як грамотно застосувати закон в тій чи іншій ситуації (публікації із серії «домашній адвокат»). Такі ж матеріали, як інтерв'ю з суддями, статті про перебіг судової реформи, тобто інформація, що сприяє формуванню позитивної громадської думки про суд, на сторінках преси з'являються дуже рідко. Таке становище актуалізує проблему організації комунікативного менеджменту судової влади. Ця робота повинна бути зорієнтована на інтереси суспільства для забезпечення адекватного інформування й найширшої просвіти населення.

Сьогодні очевидна максима про те, що авторитет судової влади, ставлення до неї в народі як до гаранта законності і справедливості безпосередньо залежать від того, наскільки доступні й відкриті суспільству служителі Феміди. Для подолання комунікативних шумів і непорозуміння між ЗМІ й системою судових органів, підвищення рівня взаємної довіри провадяться зустрічі представників судової влади й журналістів. Разом із тим доцільно передбачити в арсеналі комунікативного менеджменту судової влади методику інформаційного аудиту як аналізу масиву ЗМІ (включаючи Інтернет) з метою виявлення представленості суду в інформаційному просторі й коригування відповідно до цілей судової системи інформаційної стратегії. Інформаційний аудит спрямовано на забезпечення судової системи даними про оцінку її функціонування громадською думкою, підтримку позитивного ставлення суспільства до суду. Саме із цією метою в національних судах запроваджується посада спеціаліста по зв'язках з громадськістю, на якого й покладається розроблення комунікаційних стратегій суду і плану дій для розбудови ефективних взаємовідносин із цільовими аудиторіями суду, підвищення обізнаності про його діяльність, програми й заходи, які здійснює суд, та інші напрямки роботи в царині розвитку інформаційних зв'язків між судом і суспільством.

Значним засобом підвищення громадського авторитету суду є правова реклама. Її основним завданням повинно стати інформування працівників апарату суду, суддів, адвокатів, громадські організації, місцеве населення, ЗМІ, навчальні й державні установи, громадські й професійні організації та інші цільові групи про функціонування, діяльність і завдання суду. Наглядним прикладом правової реклами може бути наявні в українському просторі телепередачі, що імітують судовий процес. І хоча й до них існують певні зауваження (основною причиною, мабуть, є те, що в ролі судді в них виступають публічні діячі й актори), в цілому ж цю практику можна оцінити позитивно, оскільки ці передачі позитивно

впливають на формування суспільної свідомості щодо судового процесу.

Ключовим, з нашої точки зору, інструментом підвищення суспільного авторитету суду є забезпечення прозорості та відкритості (транспарентності) судової влади, основною складовою якого є забезпечення прозорості та відкритості процесу прийняття рішень, та фактичного результату судової діяльності – судових рішень.

Певним кроком в напрямку забезпечення відкритості результатів судової діяльності – судових рішень, стало прийняття Закону України «Про доступ до судових рішень» [9] (далі – Закон) який набув чинності 1 червня 2006 року. Але, як показала практика [10], реалізація цього Закону має чимало проблем, що суттєво впливає на якість досягнення мети його прийняття – забезпечення відкритості судових рішень та підвищення суспільної довіри до судової влади. У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне проаналізувати існуючі колізії та прогалини правового регулювання і відповідної практики щодо забезпечення відкритості судових рішень, та висловити обгрунтовані пропозиції щодо їх усунення та оптимізації якості суспільного контролю за результатами судової діяльності – судовими рішеннями.

Як зазначено в ст. 1 Закону, його предметом є регулювання відносин щодо (а) забезпечення доступу до судових рішень (рішень, судових наказів, постанов, вироків, ухвал), ухвалених судами; та (б) ведення Єдиного державного реєстру судових рішень (далі – Реєстру). Фактично визначені дві сфери відносин – *зовнішні*, які полягають у забезпеченні права кожного на доступ до судового рішення, і *внутрішні* – які встановлюють організаційні засади формування і користування Реєстром. Розглянемо кожний напрямок окремо.

(А) *Забезпечення доступу до судових рішень.* Закон передбачив дві процедури доступу до судових рішень:

(1) *через Єдиний реєстр судових рішень.* На виконання рекомендації № R (95) 12 Комітету міністрів Ради Європи «Про відбір, обробку, надання й архівацію судових рішень у правових інформаційно-пошукових системах» від 11 вересня 1995 р. Україна прийняла ряд нормативно-правових актів, якими створила передумови для створення Єдиного державного реєстру судових рішень як загальнодоступного банку всіх судових рішень, що приймаються українськими судами. Основною ідеєю його створення було те, щоб кожна особа, яка цікавиться судовим рішенням змогла вільно його знайти, переглянути, скопіювати та роздрукувати через загальнодоступний веб-портал Реєстру. При цьому Закон передбачає, що в текстах судових рішень, що відкриті для загального доступу в Реєстрі, інформація, за якою можна ідентифікувати фізичну особу, буде закрита, а також не є загальнодоступною інформація задля нерозголошення якої було прийнято рішення про розгляд справи в закритому судовому засіданні. Отже, в Реєстрі для загального користувача судові рішення повинні бути певним чином відредаговані. Разом із тим, ч. 4, 5, 6 Закону гарантує право суддям та певним посадовцям чи службовим особам, визначених Порядком ведення

Єдиного державного реєстру судових рішень [11] (далі – Порядок), мати повний (невідредагований) доступ до судових рішень, що знаходяться у Реєстрі. Таким чином, Законом передбачається необхідність ведення одразу двох систем Реєстру – повної (для суддів та певних посадових та службових осіб, а саме згідно з п.25. Порядку – працівників апарату суду, територіального управління ДСА, ДСА України, адміністратора Реєстру) та корегованої (або за термінологією Порядку – загальнодоступної). Відразу постає два питання. Перше: для чого це необхідно, оскільки навіть без особливих підрахунків вбачається, що для включення одного судового рішення до Реєстру необхідно витратити в два рази більш часу – належним чином оформити електронну копію повного судового рішення та корегованого? Для відповіді на це питання звернімося до мети прийняття Закону, викладеної в його преамбулі – «цей Закон визначає порядок доступу до судових рішень з метою (1) відкритості діяльності судів; (2) прогнозованості судових рішень та (3) сприяння однаковому застосуванню законодавства». Отже, потенціальними користувачами Реєстру визначені (а) громадянська, яку цікавлять судові рішення (широке поняття, це можуть бути і окремі громадяни, і правники, і науковці, і журналісти та ін.); (б) фахівці-правники, які приймають участь у судових процедурах (наприклад, для прокурора чи адвоката цікавою має бути судова практика за аналогічними категорією справ, щоб спланувати відповідну позицію у суді тощо); (в) судді, яких напевне повинна цікавити судова практика Верховного Суду, зокрема, задля додержання вимог преюдиційності їх рішень та однаковості судової практики за однотипними справами. Як вбачається, інформація, що стосується можливості ідентифікації фізичної особи жодним чином не впливає на можливість задоволення потреб потенційних користувачів Реєстру, оскільки не є важливою для правозастосовної практики, а тому немає потреби окремо вести реєстр судових рішень, що містять таку інформацію. Стосовно ж обмеження загального доступу до інформації, для охорони якої справа розглядалася в закритому судовому засіданні, то дійсно, процедура її охорони, що передбачена Законом та Порядком є виправданою. Тому, як висновок, пропонуємо вести повний реєстр судових рішень лише для тих рішень, які містять інформацію, для охорони якої було прийнято рішення про закритий судовий розгляд справи.

Друге питання, яке виникає у зв'язку з вищезначеним, це – навіщо повний доступ до судових рішень працівникам апарату суду, територіального управління державної судової адміністрації, державної судової адміністрації та адміністратора Реєстру? Як вбачається, в силу специфіки їх посадових обов'язків ця інформація не потрібна їм ані для прогнозованості судових рішень, ані для сприяння однакового застосування законодавства (щодо забезпечення відкритості діяльності судів, то ця підстава відпадає вже в силу специфіки судових рішень, що містять інформацію, що охороняється законом). Якщо реєстр повних судових рішень буде містити лише рішення, що містять інформацію, яка охороняється законом, то, як вбачається, доступ до них повинні

мати лише судді, які вже за своїм статусом повинні зберігати в таємниці таку інформацію. Можливо, слід також надати право повного доступу і працівника адміністратора Реєстру, який отримує доступ до інформації, що охороняється законом, в тому числі і державної, шляхом певної процедури. До речі, процедура його допуску до повних судових рішень повинна бути визначена в Порядку.

В контексті досліджуваної процедури доступу до судових рішень цікавим буде з'ясування питання до яких саме судових рішень має доступ «кожен». Як вбачається із змісту ст.1 Закону, в Реєстр включаються *всі* рішення, ухвалені судами. Але далі нормативно-правові акти містять обмеження щодо публікації деяких судових рішень. Зокрема, (а) внесенню до Реєстру підлягають судові рішення Верховного Суду, вищих спеціалізованих, апеляційних та місцевих судів, крім судових рішень, які містять інформацію, що є державною таємницею (п. 2. Порядку); (б) внесенню до Реєстру підлягають *всі* судові рішення, а також і окремі думки суддів, доступ до яких через Реєстр забезпечується у тому самому порядку, що й до судового рішення, стосовно якого викладено окрему думку (ч.3 ст. 3 Закону).

Щодо першого обмеження, то тут спостерігається певна колізія із ч.5 ст.4 Закону, яка передбачає умови доступу суддів до «державної таємниці, що міститься в судових рішеннях». Вочевидь, законодавець передбачав, що судові рішення, які містять державну таємницю все ж таки повинні знаходитись у Реєстрі, але за умови дотримання певного режиму доступу до таких рішень, зокрема таке право повного доступу до таких рішень повинно надаватись виключно суддям. Але Порядок чомусь звузив предмет регулювання Закону, виключивши судові рішення що містять державну таємницю із переліку актів судової влади, що підлягають публікації в Реєстрі (п.2 Порядку). Як вбачається, норма підзаконного акту не може обмежувати стандарти, визначені Законом.

Щодо другого обмеження, то слід зазначити, що більшість країн визнає недоцільним публікацію *всіх* судових рішень і передбачає певні критерії, за якими робиться вибірка судових рішень, що підлягають опублікуванню у загальнодоступній мережі, зокрема, частіше за все до подібних ресурсів включаються лише остаточні рішення судів або, наприклад, лише рішення вищих судів. Україна ж обрала більш глобальний підхід, передбачивши формування Єдиного реєстру судових рішень судів першої, апеляційної та касаційної інстанції. І хоча Рада суддів України і затвердила Перелік судових рішень судів, що підлягають включенню до Реєстру, все ж таки обсяг судових рішень, які підлягають опублікуванню є доволі широкий, що призводить до надмірного перевантаження Реєстру. Як видається, значним удосконаленням роботи Реєстру може бути декілька заходів:

Варіант 1. Удосконалення системи класифікації судових рішень, що пришвидшить пошук необхідних судових рішень, а отже і скоротить час перебування користувача в системі Реєстру. Удосконалити систему архівування зростаючої кількості судових рішень та способу їх зберігання з метою підвищення

доступності останніх рішень, що містять сучасну судову практику.

Варіант 2. Оскільки більшість судових рішень є стандартними за певними категоріями справ, є цікавими лише для певної територіальної громади, що мешкає в межах юрисдикції певного суду, то можливо ставити питання, що, наприклад, такі рішення публікуються на сайті тих місцевих та апеляційних судів, які їх приймали (або лише на сайті апеляційних судів). До Реєстру надсилаються лише рішення в яких *по-новому* було здійснено тлумачення правової норми, які мають значення для формування *нової* судової практики, або рішення, що мають значний суспільний резонанс і можуть бути цікавими більшій аудиторії, ніж територіальній громаді в межах юрисдикції суду. Крім того, до Реєстру обов'язково вносяться всі рішення Верховного Суду, оскільки їх рішення мають преюдиційну силу і впливають на забезпечення однаковості судової практики, передбачуваності судових рішень. Але для реалізації цього варіанта необхідно чітко визначити критерії за якими судові рішення будуть поділятися на ті, що повинні публікуватися за місцем їх винесення і ті, що повинні надсилатися до Реєстру. Визначити ці нормативи доречно доручити Раді суддів України. Крім того, корисною була б функція – публікація рішень КСУ за наслідками розгляду конституційних скарг, що стали передумовою для перегляду судових рішень.

(2) *в суді.* Закон визначає дві категорії осіб, які мають право ознайомитись з судовим рішенням безпосередньо звернувшись до апарату суду. Зокрема, до таких осіб відносяться:

(1) особи, які беруть (брали) участь у справі. Стосовно цієї категорії Закон зазначає, що процедура їх доступу до судових рішень здійснюється згідно з процесуальним законодавством, отже норма Закону є відсилковою;

(2) особи, які не беруть (не брали) участі у справі, мають право ознайомитись з судовим рішенням у повному обсязі, якщо воно безпосередньо стосується їхніх прав, свобод, інтересів чи обов'язків у порядку, передбаченому ст. 9 Закону. Фактично в цій статті мова йде про гарантії та механізм реалізації передбаченого всіма процесуальними кодексами України права особи, яка не була стороною по справі, але суд при розгляді справи вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, на ознайомлення зі змістом судового рішення, отримання його копії в суді. Як вбачається, ст. 9 Закону переважана описом службових обов'язків відповідального працівника апарату суду щодо розв'язання зазначеного питання. Зазвичай усі службові повноваження працівників апарату конкретизовані в посадових інструкціях, тому доречним буде і викладення зазначених повноважень саме в такому нормативному акті. В Законі ж залишити лише загальні засади щодо реалізації прав зазначеної категорії осіб на доступ до судових рішень. Або взагалі виключити ст.9 Закону і передбачити відповідні засади реалізації їх прав на доступ до судових рішень у відповідних процесуальних кодексах, як це зроблено стосовно порядку доступу до судових рішень осіб-учасників судового провадження.

(Б). *Організаційні засади формування і користування Реєстром.*

Цікавим моментом положень Закону щодо питання формування та користування Реєстром є положення ч.1 ст. 4 щодо «безоплатності» цілодобового доступу на офіційному веб-порталі судової влади України. Слід зазначити, що витрати на впровадження та ведення державного реєстру судових рішень дуже значні. Щоб допомогти профінансувати ці витрати, можна запровадити невеликі тарифи на завантаження рішень прибутковими комерційними організаціями, які витягають велику кількість даних з Реєстру та реконфігурують або повторно обробляють їх для продажу у формі баз даних та публікацій в електронному або паперовому форматі. Невеликі посторінкові тарифи на завантаження, вірогідно, генеруватимуть значні кошти, які можуть потім бути використані ДСА на закупівлю нового обладнання, розробку більш швидкого та ефективного програмного забезпечення та ін. Обґрунтуванням таких тарифів є те, що кошти, отримані за рахунок них, потім будуть реінвестовані у вдосконалення Реєстру, таким чином полегшуючи цим комерційним установам роботу з витягування даних. Слід зазначити, що світова практика як раз свідчить, що сучасні судові системи вводять помірковані тарифи на різні типи інформаційних послуг. Потім, з дозволу законодавчого органу, вони утримують прибутки від таких надходжень, як додаткове джерело фінансування підтримки, апаратного та програмного забезпечення і оплати праці персоналу програм та послуг, які вони пропонують. Оскільки тарифи невисокі, вони не становлять фінансових труднощів для тих, хто сплачує їх. Тому пропонуємо врахувати досвід інших країн і внести поправки до ч. 1 ст. 4 Закону, які б дозволили ДСА вводити помірні тарифи для прибуткових комерційних організацій, що користуються Реєстром, повторно обробляють, переформатовують та продають дані, витягнені з нього.

Стаття 6 Закону передбачає право кожного на «повністю або частково відтворювати судові рішення, що проголошені судом прилюдно, у будь-який спосіб, у тому числі через оприлюднення в друкованих виданнях, у засобах масової інформації, створення електронних баз даних судових рішень». На практиці такий безумовно демократичний підхід викликає деякі технічні проблеми щодо доступу до судових рішень через Реєстр індивідуальними користувачами. Зокрема, організації, що мають комерційну зацікавленість в судових рішеннях, здійснюють витяг значного обсягу інформації з Реєстру, що призводить до напруження трафіку та збільшення часу для пошуку потрібного судового рішення індивідуальним користувачем, що ані ж ніяк не сприяє ефективному реалізації права кожного на доступ до судових рішень. Тому пропонуємо доповнити ч.1 ст. 6 наступним абзацом: «Комерційні компанії, що витягають велику кількість даних з Реєстру, повинні узгоджувати свій графік із адміністратором Реєстру, щоб забезпечити доступ до вебсайту та бази даних судових рішень для всіх зацікавлених осіб. Невиконання цієї вимоги може мати наслідком відмову у доступі до ресурсів Реєстру». Внесення такого доповнення надасть посадо-

вим особам ДСА та ДП ІСС засіб для примусового здійснення їхнього права обмежити доступ до діяльності із витягання даних великими комерційними компаніями та забезпечити, щоб окремі користувачі не мали проблем із доступом до бази даних Реєстру.

Існують також певні проблеми в частині правового регулювання організаційних засад формування і користування Реєстром, викладених в Порядку. Зокрема, в абз. 4 п. 3 вказано, що електронна копія судового рішення повинна бути засвідчена електронним цифровим підписом особи, що підписала судові рішення. Вочевидь, в даному випадку мова йде про суддю. Далі, в п.п. 10, 13 мова йде про те, що «підготовку та «надсилання до Реєстру» електронних копій повинен на здійснювати відповідальна особа апарату суду, яку визначив голова суду. Тобто пропонується наступна схема: працівник апарату суду, якого голова призначив відповідальною особою за підготовку та надсилання до Реєстру електронних копій повинен підготувати електронну копію, передати її судді для підпису, потім заповнити на це рішення інформаційну картку та відправити її разом з рішенням адміністратору Реєстру. Як видається, дуже складна процедура, яка так і не отримала свого впровадження на практиці. Жодна типова посадова інструкція працівника апарату суду не визначила вищезазначеного відповідального працівника, але навіть в тих судах, в яких ця особа була призначена з огляду на значний штат суддів та велику кількість судових рішень очевидно, що така робота передбачає окрему штатну одиницю в складі апарату суду, а це питання ДСА так і не вирішило. Зараз кожен суддя самостійно завантажує судові рішення, ставить електронний цифровий підпис та відправляє до ДП «Інформаційні судові системи», працівники якої здійснюють необхідне опрацювання судового рішення, необхідне для розміщення його у Реєстрі. Вищезазначене дозволяє нам зробити кілька важливих висновків: по-перше, Порядок ведення Єдиного державного реєстру потребує нової редакції, яка відповідала б уже оновленому законодавству і усталеній практиці; по-друге, введення автоматизованої системи документообігу в судах дозволило розвантажити суди від значного обсягу роботи, пов'язаного з формуванням Реєстру, але з іншого боку – на працівників ДП ІСС покладається дуже значний обсяг роботи з обробки кожного рішення, що приймається судами України - починаючи від закриття відомостей, що не можуть бути відкриті для загального доступу і до визначення класифікаційних характеристик рішення. Об'єктивно обсяг необхідної роботи, потреба в оперативності обробки та розміщення судового рішення у базі Реєстру вимагає значних людських та технологічних ресурсів, при цьому людські ресурси повинні мати відповідні кваліфікаційні характеристики та право доступу до певного виду інформації. Тому на цьому етапі доцільно поставити питання – чи дійсно ціль виправдовує засоби? На наш погляд, можливо доцільніше децентралізувати роботу з опрацювання судових рішень, які підлягають включенню до реєстру. Зокрема, це можна зробити шляхом введення в апарат додаткової штатної одиниці з конкретними обов'язками щодо підготовки судового рішення для публікації в реєстрі,

на наш погляд, це дозволить більш оперативно помішувати судові рішення у Реєстр, а отже цілі, заради якої його було створено будуть досягатися у значно ефективний спосіб. Звісно, таке рішення потребує відповідної кваліфікаційної підготовки такого працівника апарату суду.

Ще одне питання, у розв'язанні якого може виникнути складність у найближчому майбутньому – це строк зберігання судових рішень. Пунктом 7 Порядку передбачено, що «електронні копії судових рішень є документами безстрокового зберігання», а п. 21 – «користувачам Реєстру надається можливість ... доступу до судових рішень, внесених до Реєстру за останні п'ять років. Порядок надання інформації за попередній період визначається держателем Реєстру». Отже, вочевидь планується *зберігати* судові рішення без обмеження строку, а надавати для вільного доступу – лише ті, що винесені протягом останніх п'яти років. Таке положення викликає дві потреби: по-перше, ДСА повинно прийняти Положення щодо процедури доступу до судових рішень, винесених понад 5-ти років тому. Зараз як раз підходять строки, коли користувачам Реєстру необхідно буде проходити необхідну процедуру щодо отримання доступу до таких рішень. По-друге, чи достатньо технологічних потужностей ДП ІСС для «безстрокового» зберігання копій судових рішень і чи є це насправді виправданим? Як видається, із мінливістю судової практики, частими змінами у законодавстві та стереотипах праворозуміння зацікавленість користувачів Реєстру у давніх судових рішеннях зменшиться або взагалі буде відсутньою. Тому, можливо слід переглянути концепцію зберігання судових рішень впродовж необмеженого часового періоду доцільно переглянути. Як вбачається, слід включити до Порядку положення щодо норм зберігання та архівування судових рішень в електронному форматі. Зокрема, доцільно встановити нормативи зберігання судових рішень за їх правовою цінністю чи суспільною важливістю. В якості критерію таких нормативів могли б виступити категорія справи чи рівень, суду, що їх постановив. Для кожної категорії необхідно встановити розумний термін зберігання, із сплином якого рішення з Реєстру могли б швидко видалятися. Звичайно, повинна бути й передбачена категорія рішень, що мають зберігатися в Реєстрі на постійній основі (наприклад, рішення Верховного Суду доцільно зберігати безстроково і без обмеження строку вільного доступу до нього). Вважаємо, розробка та реалізація таких норм зберігання унеможливить безпрецедентне й неконтрольоване розростання Реєстру. У випадку підтримання цієї ідеї слід внести відповідні зміни до Порядку, зокрема п.7 викласти у такій редакції: «Копії судових рішень зберігаються у Реєстрі протягом строку, передбаченому в Нормативах тривалості зберігання судових рішень. Зі сплином передбаченого терміну судові рішення видаляються з Реєстру автоматично»; абз.2 п. 9 доповнити словами «відповідно до норм тривалості зберігання матеріалів Реєстру».

Крім вищезазначеного, для пересічного громадянина – користувача Реєстру, знайти та ознайомитись з потрібним судовим рішенням Реєстр не достатньо просто.

Виходячи з мети, визначеної в преамбулі Закону, основними цілями організації інформаційно-пошукової системи Реєстру є (а) надання можливостей щодо пошуку конкретного судового рішення, яке цікавить користувача; (б) створення можливостей щодо добору, узагальнення та вивчення судової практики з певної категорії справ. Тому, як вбачається, основними вимогами до функціонального дизайну Реєстру є інтуїтивна зрозумілість пошуку, зручність у формуванні необхідної вибірки та швидкість та легкість пошуку тощо. Нижче наведено ряд пропозицій, впровадження яких значно, з нашої точки зору, підсилить ефективність пошуку необхідних судових рішень у Реєстрі.

а) доцільно передбачити можливість отримання користувачем повної інформації щодо проходження справи по судовій системі. Зокрема, якщо рішення було скасовано або змінено вищестоящою інстанцією слід надати можливість користувачу Реєстру швидко знайти нове, змінене рішення. Це можливо, наприклад шляхом додавання окремої графи (наприклад, перегляд судового рішення) поряд з загальною інформацією щодо судового рішення із активними гіперпосиланнями на відповідні рішення по цій справі апеляційної, або касаційної інстанції. Така пропозиція передбачає внести певні зміни до п.15 Порядку щодо додавання нових елементів відомостей в електронну інформаційну картку.

б) значно пришвидшить пошук потрібного судового рішення функція «популярного судового рішення». Наприклад, якісь судові рішення найчастіше шукають користувачі. Адміністратор Реєстру може в автоматичному режимі це відстежити і відразу пропонувати новим користувачам перелік гіперпосилань на рішення, які користуються значною цікавістю на даний момент. Особливо така пропозиція є актуальною щодо рішень адміністративних судів під час виборчої кампанії.

в) оскільки Реєстр розраховано не лише на професійних юристів, які певним чином розуміються на судових процедурах, назвах суду чи категоріях справ, але й на більш широку громадськість, ЗМІ, яких може зацікавити рішення суду по певній справі, що має значний суспільний резонанс. Такому користувачу буде важко знайти потрібне рішення, оскільки скоріш за все не знає ані назву суду, ані прізвище судді, і тим більше йому важко буде визначитись з класифікацією справи. Пошук ж за ключовими словами видасть йому кілька тисяч справ, тому найімовірніше його право на доступ до судових рішень не буде реалізовано з належною ефективністю. Найчастіше такий користувач знає лише прізвище, наприклад, відомих політичних діячів, які предстали перед судом. Тому, можливо було б доцільно переглянути політику конфіденційності та виключити прізвища з переліку відомостей, що не можуть бути розголошені в текстах судових рішень, відкритих для загального доступу (ч.2 ст.7 Закону), хоча б стосовно обвинуваченого та позивача і по справам, які були розглянуті в порядку відкритого судового провадження. Слід додати, що всі аналогічні інформаційно-пошукові системи, що використовуються на даний час різними судовими системами не виключає можливості пошуку

ку судового рішення за прізвищем сторони по справі. Навпаки, навіть в назві справи використовується прізвище сторін у цивільній справі і обвинуваченого у кримінальній. А до відомостей, які складають конфіденційну персональну інформацію фізичних осіб, що підлягає захисту від нерозголошення в загальнодоступних судових рішеннях відносять: імена дітей, дати народження, місце проживання (адреса), номери телефонів, адреси електронної пошти, реєстраційні номери транспортних засобів, номери банківських рахунків, ідентифікаційні коди тощо. Таким чином, сучасні судові системи визнають, що імена осіб є унікальним ідентифікаторами, використання яких негайно звужує кількість співпадінь, які вибирає комп'ютер. Для користувачів неможливість пошуку певної справи по прізвищу сторони/ назві справи потенційно перешкоджає у пошуку конкретного рішення, що негативного впливає на саму мету утворення Реєстру – забезпечення відкритості діяльності судів. Тому пропонуємо виключити прізвище фізичної особи (позивача в цивільних, адміністративних та обвинуваченого в кримінальних) з переліку відомостей, що не можуть бути розголошені в текстах судових рішень, відкритих для загального доступу (ч.2 ст.7 Закону). Крім того, доцільно доповнити ст.7 Закону положенням, що «фізична особа має можливість заперечити оприлюднення власного прізвища у судовому рішенні, що підлягає опублікуванню у Реєстрі для загального доступу. Судді можуть на власний розсуд вилучити з судових рішень, що підлягають оприлюднення для загального доступу, прізвища фізичних осіб, якщо це може скомпromетувати їх статус або в інший спосіб поставити під загрозу їх особистий чи професійний добробут, за наявності вагомих підстав так вважати».

5. Результати дослідження

Ідею публічного доступу до судових рішень в Україні схвалено ще наприкінці 2002 року в Концепції створення Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Тоді передбачалося заснування національної інформаційної мережі судових рішень з метою забезпечення доступу громадськості до судової практики, і навіть можливості публічного обговорення вердиктів. Систему Єдиного державного реєстру судових рішень фактично створено, але практично вона не завершена і має цілу низку недоліків. Зокрема, технічна документація не відповідає встановленим державним стандартам, не вжито належних заходів із захисту інформації, а сам реєстр має недоліки технічного характеру, які будуть унеможлилювати або значно ускладнювати роботу користувачів з його базою даних. Як зазначила у своєму звіті Колегія Рахункової палати, середня вартість внесення одного судового рішення до реєстру становить 11,05 грн., що є економічно не вигідним для бюджету [12].

Діюче нормативно-правове регулювання питання доступу до судових рішень потребує удосконалення або навіть оновлення концепції. На наш погляд, удосконалення організаційно-правових засад реалізації права кожної особи на доступ до судових

рішень може бути двома шляхами:

1). *реформаційним*, що полягає в оновленні відповідної нормативно-правової бази, щодо забезпечення права кожної особи на доступ до судового рішення; усунення колізії правових норм; удосконалення організаційно-правових засад формування та користування Єдиним державним реєстром судових рішень з метою підвищення ефективності у досягненні мети його утворення;

2). *трансформаційним*, що полягає у видозмінюванні діючої концепції відкритості судової влади та умов реалізації права кожної особи на доступ до судових рішень.

6. Висновки

Стандарт авторитету суду дозволяє належним чином оцінити ступінь розвинутості інститутів громадянського суспільства та рівень забезпеченості верховенства права в державі. Сприйняття суду як незалежного, самостійного інституту з розв'язання правових конфліктів, усвідомлення обов'язковості виконання судових рішень сприятиме становленню й утвердженню в Україні дійсно ефективної судової влади.

1. В умовах активного становлення інформаційного суспільства в Україні судовій владі належить професійно займатись управлінням власним авторитетом:

а) розробляти принципи інформаційної політики й реалізовувати її;

б) конструювати позитивний імідж суду і суддів;

в) виявляти підвищену увагу до прояву публічності й до очікувань населення.

Для реалізації активної інформаційної політики й формування авторитету суду в суспільстві, досягнення прозорості правосуддя потрібно не лише створення структурних підрозділів прес-служби в судах, а й (а) розробка детального регламенту комунікативної діяльності прес-служб, спрямованої на просування іміджу судової влади; (б) зміна установок суддівської спільноти у сфері інформаційної діяльності судів; (в) створення системи професійної підготовки прес-секретарів судових органів.

2. Практика, що склалася в Україні у зв'язку з забезпеченням права кожного на доступ до судових рішень, свідчить про ряд організаційно-правових проблем. Зокрема, через надмірну перевантаженість Реєстру неможливо швидко знайти судові рішення, а через великий потік судових рішень адміністратор Реєстру не справляється зі своєчасною обробкою та розміщенням судового рішення для загального доступу. Таким чином можна констатувати, що фактично на даний час Реєстр не справляється з ефективним виконанням своїх функцій, а саме, оперативно надавати доступ до судових рішень, постановлених судами загальної юрисдикції. На наш погляд, проблема може полягати у самій концепції організації реалізації права кожного на доступ до судових рішень.

3. Спираючись на позитивний досвід інших країн та вищевикладений аналіз організаційно-правових та технічних проблем, пов'язаних із забезпеченням доступу до судових рішень, вважаємо за можливе запропонувати трансформовану концепцію досягнення мети щодо відкритості діяльності судів загальної юрисдикції, про-

гнозованості судових рішень та сприяння однаковому застосування законодавства. Зокрема, пропонуємо «децентралізувати Реєстр», а саме: всі судові рішення місцевих і апеляційних судів розміщуються на сайтах цих судів, а в Єдиному державному реєстрі судових рішень розміщуються лише рішення Верховного Суду. В структурі апарату судів місцевих та апеляційних судів вводиться окрема штатна одиниця, яка діятиме на підставі відповідної посадової інструкції, розробленої Держав-

ною судовою адміністрацією України. Судді, які працюють у відповідному суді, надсилають свої рішення, закріплені електронним цифровим підписом, до цієї відповідальної особи апарату суду, яка в подальшому здійснюватиме усі необхідні заходи з його оприлюднення на сайті суду із дотриманням вимог, щодо нерозголошення відомостей, які підлягають захисту. Усі вище перелічені пропозиції щодо оптимізації роботи Реєстру можуть бути використані і в цій практиці.

Література

1. Философский энциклопедический словарь / ред. Ильичёв Л. Ф. и др. Москва: Советская энциклопедия, 1983. 840 с.
2. Ледаев В. Г. Формы власти: типологический анализ // Полис. Политические исследования. 2000. № 2. С. 6–18.
3. Цицерон. Диалоги: О государстве. О законах. Москва-Ленинград: Наука, 1966. 224 с.
4. Вебер М. Избранные произведения / ред. Давыдова Ю. Н. Москва: Прогресс, 1990. 808 с.
5. Рассел Б. История западной философии. Т. 1. Новосибирск: Издательство Новосибирского университета, 1994. 464 с.
6. Райгородский Д. Я. Психология и психоанализ власти. Т. 2: хрестоматия. Самара: БАХРАХ, 1999. 576 с.
7. Московичи С. Век толп. Исторический трактат по психологии масс. Москва: Центр психологии и психотерапии, 1998. 487 с.
8. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / ред. Иноземцева В. Л. Москва: Academia, 1999. 956 с.
9. Про доступ до судових рішень: закон України 22.12.2005. № 3262-IV. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3262-15>
10. Відкритість судової системи дається важко і дорого. Рахункова палата України, 2010. URL: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16730800>
11. Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень. Постанова Кабінету Міністрів України 25.05.2006 р. № 740. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/740-2006-%D0%BF>
12. Відкритість судової системи дається важко і дорого. URL: http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/printable_article/16730800;jsessionid=F84EEBC5CAA9E95D7F1117173F87F115

Дата надходження рукопису 27.02.2018

Москвич Лідія Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри, кафедра організації судових та правоохоронних органів, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, вул. Пушкінська, 77, м. Харків, Україна, 61024